

Open vragen: méér keuze

Een toelichting op de invoering van open vragen in de mvt-examens

De examens moderne vreemde talen voor mavo, havo en vwo worden sinds enkele jaren niet meer ‘nagekeken’ door de computer van de Citogroep. De examens bestaan nu zowel uit open als gesloten vragen en het nakijken moet daarom met de hand gebeuren. Digna Samson, projectleider cluster talen havo/vwo bij de Citogroep in Arnhem, schetst de voorgeschiedenis van de invoering van open vragen in de centrale examens leesvaardigheid. Ze gaat in op het waarom, beschrijft verschillende soorten open vragen en geeft een kijkje in de keuken van de toetsconstructeurs.

Digna Samson

De eerste eindexamens moderne vreemde talen werden in 1968 afgenomen, als vervanging van de tot dan toe gebruikelijke vertaling. Zij bestonden uit 50 vragen, ieder met vier alternatieven, horend bij hooguit vijf tekstjes. Aan de wieg ervan stond onder meer R.R. Gras, die in zijn proefschrift *Studietoetsen voor moderne vreemde talen* (Groningen: 1969) de mogelijkheden voor de meerkeuzetoets voor de vreemde talen onderzocht. Zijn conclusie was dat de meerkeuzetoetsen hetzelfde meten als de vertaling. De toetsen moderne vreemde talen bestonden in de begintijd dan ook uit hooguit vijf korte teksten, die bijna woord voor woord werden afgevraagd. In de loop der jaren is het karakter van de toetsen behoorlijk veranderd:

zij zijn steeds verder van de vertaling weg komen te staan. In chronologische volgorde vonden de volgende veranderingen plaats:

- de teksten werden langer;
- de kandidaten moesten steeds meer tekstregels lezen om een vraag te beantwoorden;
- er kwam in ieder examen een tekst met meerkeuze-involopgaven;
- er kwamen steeds méér, en verschillende soorten teksten;
- de teksten gingen onderling in lengte variëren, zodat ook het aantal vragen per tekst uiteen ging lopen;
- er kwamen opgaven die beoogden leesstrategie te meten, met name bij de korte teksten;
- de teksten ondergingen in 1998 een metamorfose doordat zij in min of meer levensechte vorm werden gepresenteerd, meer in de authentieke lay-out.

De moeilijkheidsgraad van de eerste examens is niet te vergelijken met die van nu, niet alleen door het hogere niveau van de teksten, maar ook doordat het aanvallende accent op vooral woordkennis is verschoven in de richting van de al genoemde leesstrategieën (opzoeken van informatie; hoofd en bijzaken onderscheiden), van wat door G.J. Westhoff in zijn boek *Voorspellend lezen* (Groningen: 1981) 'structurend lezen' wordt genoemd. Verder komen het zien van relaties en het kunnen duiden van communicatieve aspecten aan bod.

Dit alles al enigszins vooruitlopend op en in overeenstemming met de sinds 2000 geldende eindexamenprogramma's die voor de toetsing van leesvaardigheid moderne vreemde talen (havo/vwo) vijf eindtermen voorschrijven.

EINDTERMEN

Eindterm 1: de kandidaat kan aangeven of een tekst, gegeven een bepaalde informatiebehoefte, relevante informatie bevat en, zo ja, welke.

Eindterm 2: de kandidaat kan de hoofdgedachte van een tekst dan wel delen van een tekst aangeven.

Eindterm 3: de kandidaat kan de betekenis van belangrijke elementen van een tekst aangeven.

Eindterm 4: de kandidaat kan onderdelen van een tekst benoemen en het verband tussen delen van een tekst aangeven.

Eindterm 5: de kandidaat kan op grond van de tekst conclusies trekken met betrekking tot beoogd publiek, taalgebruik en schrijfdoel(en), als ook opvattingen en gevoelens van de auteur.

Eindterm 1 werd beschouwd als een nieuwkomer. Daarvoor werden speciale opgaven ontwikkeld met veel tekst zodat de kandidaat genoodzaakt is te zoeken naar de in de opgave gevraagde informatie.

De geschetste veranderingen zijn veelal geleidelijk gegaan. In 2000 echter zette de Cevo een grote stap: men achtte de tijd rijp voor de invoering van open vragen, kortweg gedefinieerd als vragen waarbij de kandidaat niet kiest uit gegeven antwoordalternatieven. Dit besluit werd effectief tegelijk met de invoering van het nieuwe eindexamenprogramma.

Het waarom van open vragen

Er waren twee belangrijke redenen om tot de invoering van open vragen over te gaan: een theoretische en een pragmatische. De theoretische is dat bij de vernieuwde eindtermen zowel tekstbegrip als gebruik van leesstrategieën moet worden getoetst. Met andere woorden: óók (zelfstandig) leesgedrag moet worden getoetst. Meerkeuzevragen geven steun bij het lezen van een tekst omdat ze mogelijke interpretaties aangeven. Gezien in het licht van validiteit (een vraag is valide wanneer deze het begrip-zoals-bedoeld daadwerkelijk meet), is het bij het toetsen van zelfstandig leesgedrag belangrijk het

aantal vragen terug te brengen waarbij de vraagvorm steun geeft. Bij de constructie van iedere vraag, gericht op welke van de eindtermen dan ook, wordt dus overwogen of de open vraagvorm haalbaar is. Om reden van validiteit worden met name de eindterm-1 vragen altijd in open vorm gesteld. In het *examenmodel*, waarin jaarlijks de opdracht voor het te construeren examen door de Cevo wordt vastgelegd, is geregeld hoe de verhouding open vragen - meerkeuzevragen dient te zijn.

De pragmatische reden is dat na meer dan een kwart eeuw uitsluitend meerkeuzevragen het tijd was om meer variatie aan te brengen en daarmee de aantrekkelijkheid van de examens te verhogen. Dit vooral ook om het terugslag-effect van het examen op het onderwijs minder eenzijdig te laten zijn (hoeveel bovenbouwleerlingen zullen er niet zijn geweest die dachten dat lezen in de vreemde taal neerkwam op het aanstrepen van een van de eerste letters van het alfabet?). Variatie in vraagvorm was destijds (al in 1992) een uitdrukkelijke wens van de commissie Vernieuwing Eindexamens.

Bijkomend voordeel van de invoering van open vragen was dat er tegemoet werd gekomen aan het bezwaar dat de kandidaten alleen maar goede antwoorden hoefden te *herkennen*, zonder zelf een antwoord te hoeven for-

muleren. Een ander voordeel was dat de kandidaten die 'met de meerkeuze vorm op zich problemen hadden' en daardoor slechter zouden presteren, nu de gelegenheid kregen om beter te presteren. Ten slotte: bij open vragen is er geen gokkans.

In de vakliteratuur worden open vragen bij uitstek geschikt geacht voor opgaven die hogere cognitieve vaardigheden beogen te toetsen. Het betreft hier vaardigheden als toepassen, analyseren, synthetiseren en evalueren. Met name de laatste twee vaardigheden komen in de examenprogramma's leesvaardigheid moderne vreemde talen echter nauwelijks of niet voor. Niet alleen omdat het centrale karakter van de examens onverbreekbaar is verbonden met de noodzaak tot maximale objectivering van het antwoordmodel, maar ook omdat we te maken hebben met examens die leesvaardigheid in de vreemde taal toetsen. Dit laatste aspect dient in de examens het grootste gewicht te hebben, hetgeen betekent dat hogere vaardigheden zoals hierboven genoemd, alleen aan bod komen als in de opgave de nadruk op het beheersen van de vreemde taal valt. En wanneer het antwoordmodel voldoende houvast kan bieden aan de correctoren.

Verschillende soorten open vragen

De open vragen kunnen op verschillende manieren onderscheiden worden. Het belangrijkste onderscheid ligt op het terrein van de al dan niet letterlijke voorspelbaarheid van het goede antwoord. Letterlijk te voorspellen antwoorden zijn bijvoorbeeld cijfers, citaten, of het benoemen van stellingen met juist/onjuist (stellingvragen). Ook vragen waarbij de kandidaat de elementen combineert, classificeert, of herordent kunnen in deze categorie horen, ook al wordt hiervoor soms de meerkeuzevorm gekozen. Er wordt bij dit soort vragen ook wel gesproken over *gesloten open vragen*, of van *voorgestructureerde vragen*.

Open vragen kunnen ook onderscheiden worden aan de hand van de lengte van het antwoord:

1. In- en aanvulvragen

Een variant op de in- en aanvulvraag is de 'in- of aanvulsamenvatting'. In zo'n opgave staat een korte samenvatting van de tekst, met in die samenvatting open plekken die de kandidaat moet invullen.

2. Kort-antwoordvragen

Van de kandidaat wordt verwacht dat deze een vraag beantwoordt door middel van één of enkele woorden, een citaat, of een getal.

3. Lang-antwoordvragen

Van de kandidaat wordt verwacht dat hij de vraag

beantwoordt door middel van een (samengestelde) zin, of een antwoord bestaande uit meer dan één antwoordelement. Dit soort vragen is in de examens niet ongebruikelijk.

Constructie van open vragen

Een open vraag moet zo gesteld zijn dat de kandidaat het goede antwoord zelfstandig kan bedenken en opschrijven terwijl tegelijkertijd het antwoordmodel voor de corrector als betrouwbare leidraad kan dienen. Bij meerkeuzevragen moet natuurlijk het goede antwoord ook voorspelbaar zijn, maar hier heeft men het goede antwoord 'in eigen (constructeurs)hand'; wat een individuele kandidaat daaraan toe- of af zou willen doen kan per definitie niet voor correctieproblemen zorgen.

Open vragen mogen dus nooit open zijn in de zin dat het goede antwoord onvoorspelbaar, of maar ten dele voorspelbaar is.

De *validiteit* van de toetsing van de eindtermen is een belangrijk criterium bij de constructie van open vragen. De validiteit komt beter tot zijn recht wanneer er in open vorm wordt getoetst. Dit geldt met name voor eindterm 1, gericht op het vinden van informatie in langere teksten, waarbij de kandidaat zijn eigen leesstrategie volgt. Wanneer de kandidaten daarbij uit alternatieven zouden moeten kiezen, is er weinig zoekgedrag over. Voor eindterm-1 vragen geldt dan ook de afspraak dat deze alleen maar in open vorm gesteld worden.

Een voorbeeld: vwo Engels 2002-2, item 44

Tekst 13 is van Internet afgehaald.

Je bent op zoek naar korte samenvattingen van romans.

Staat in de afgedrukte tekst een website die deze verschaft? Zo ja, noteer de naam van de website; zo nee, antwoord 'nee'.

Alternatieven bij deze vraag zouden het aanwenden van een eigen leesstrategie onmogelijk maken.

Wanneer een *antwoord letterlijk voorgeschreven* kan worden in het correctiemodel, ligt het voor de hand om voor een open vraag te kiezen. De alternatieven zouden voor ongewenst extra leeswerk zorgen, en het leesgedrag van de kandidaten onnodig beïnvloeden. Antwoorden die bijvoorbeeld een citaat behelzen, een getal, of een eigenaam, komen bij uitstek in aanmerking voor een open vraag.

Soms is het verzinnen van aantrekkelijke *afleiders* bij een meerkeuzevraag niet goed mogelijk, terwijl de vraag op zich relevant en goed beantwoordbaar is. Ook dan ligt het stellen van een open vraag voor de hand.

Een voorbeeld: vwo Engels 2002-2, item 6

De vraag luidt: *Waarnaar verwijst 'his history' in de laatste zin van alinea 3?*

De kandidaat heeft het goede antwoord gegeven wanneer hij de titel van een boek opschrijft, daarmee aangevend dat hij nog steeds weet wat het onderwerp van de tekst een recensie is, en dat 'his history' sloeg op het boek dat in de tekst gerecenseerd werd. Voor een meerkeuze item gaf de tekst in dit geval geen aanknopingspunten; er werden geen voorbeelden, of verwijzingen naar, andere 'history' gegeven.

Soms bieden alternatieven van een meerkeuze vraag te veel steun bij het vinden van het goede antwoord, terwijl een open vraag zonder alternatieven dit niet zou doen. Dan verdient een open vraag de voorkeur.

Een beperkend criterium, is de mate waarin de vraag de kandidaat kan 'sturen'. Met andere woorden: een vraag mag in open vorm gesteld worden zolang als deze aan de kandidaat duidelijk maakt welke / hoeveel stappen hij in zijn antwoord moet zetten. Deze stappen vormen dan de antwoordelementen in het correctiemodel. Een niet-sturende open opgave zou zowel bij eerste als tweede correctie te veel problemen opleveren.

Een voorbeeld uit de constructiepraktijk: vwo engels 2002-2, item 2

De vraag luidde in eerste instantie: *Wat wordt door Lady White in haar brief bepleit?*

Een pleidooi houdt gewoonlijk zowel een 'waarvoor' als een 'waarom' in. Het antwoordmodel bij deze vraag bestond dan ook uit twee elementen:

- het tentoonstellen van (de Britse) kunstschaten in chronologische/historische volgorde
- inzicht in de ontwikkeling van de kunst.

Bij de constructie van deze vraag werd voorzien dat de kandidaat niet verder zou komen dan het eerste deel van het modelantwoord. De uiteindelijke vraag werd daarom in twee delen geformuleerd, en zag er als volgt uit: *Waarvan is Lady White voorstander en wat is haar argument daarbij?*

Ten slotte: een niet te veronachtzamen, en beperkend, criterium bij het kiezen voor een open vraag is de mate waarin van de kandidaat verwacht mag worden dat deze het antwoord op die vraag zelf duidelijk kan verwoorden. Kandidaten formuleren vaak zo slecht dat het gegeven antwoord voor problemen bij de correctie zorgt!

Vragen en antwoorden in het Nederlands

In de meeste gevallen zou het natuurlijk haalbaar zijn om de open vragen in de doeltaal te stellen. Ze worden echter in het Nederlands gesteld omdat de combinatie

'vraag in de doeltaal / antwoord in het Nederlands' vreemd en lastig voor de kandidaten zou zijn. Het gebruik van het Nederlands is voorgeschreven om te voorkomen dat in de examens leesvaardigheid ook schrijfvaardigheid in de vreemde taal een rol zou gaan spelen.

Een tweede reden is dat, wanneer de open vragen in de vreemde taal beantwoord zouden mogen worden, de kandidaten zouden kunnen volstaan met het slechts overschrijven van gedeeltes van de tekst bij vragen met een reproductief karakter, zonder te kennen te geven of zij de inhoud van het tekstgedeelte ook begrepen hebben.

Bij sommige opgaven staat overigens aangegeven dat van de regel kan worden afgeweken: wanneer bijvoorbeeld om een citaat wordt gevraagd, of, ingeval van de examens Turks en Arabisch, een zin/zinsgedeelte als antwoord dient waarvan de weergave in het Nederlands te veel problemen voor de doelgroep zou oproepen.

Open vragen: méér keuze

Voor vakken als Nederlands, geschiedenis of economie zijn open vragen heel vanzelfsprekend. Voor moderne vreemde talen echter is dit, na zoveel jaren meerkeuze in de examens, een nog vrij onbekende weg, met hobbels in het plaveisel. De hobbels betreffen de open vragen zoals zij gestalte hebben gekregen in de examens, de problemen die bij de tweede correctie kunnen ontstaan, en de naar verluidt belabberde formuleervaardigheid van de kandidaten.

Dit artikel heeft hopelijk meer inzicht verschaft in het waarom en hoe van open vragen, het beoogde resultaat van een minder eenzijdig terugslag-effect op het onderwijs, grotere variatie in de examens, en een groter beroep op zelfstandig leesgedrag. Ook de noodzakelijke beperkingen bij de constructie van open vragen zijn toegelicht.

Voor de tweede hobbel verwijst ik naar een artikel dat toelichting geeft op de correctie <www.citogroep.nl> bij Toetswijzer (dossier 'Correctie open vragen moderne vreemde talen').

Rest de derde hobbel: de vaak slechte formuleervaardigheid van de kandidaten. Het is van belang dat docenten al lang voordat de examens worden afgenomen aan hun leerlingen duidelijk maken dat er straks geen genoegen zal worden genomen met een krom geformuleerd, of een 'Jantje-van-Leiden' antwoord. Zowel kandidaat als corrector hebben er baat bij wanneer de leerlingen hebben geleerd een correct geformuleerd en volledig antwoord te geven! ■

Dit artikel met nog meer voorbeelden kunt u ook vinden op <www.citogroep.nl> bij Toetswijzer.